

ISTRAŽIVANJA

UDK 904:737.1"653"(497.11)
902/904:005.745(497.11)"2021"

Рашко Рамадански
кустос-археолог, Градски музеј Бечеј

НОВАЦ ВЛАДИМИРА И НОВИ ПОГЛЕД НА СРПСКО СРЕДЊОВЕКОВНО НОВЧАРСТВО

Резиме: Недавно је документован један необичан примерак средњовековног бакарног новца, са препознатљивим, углавном византијским, стилским карактеристикама и упадљивим натписом на латинском. Тумачењем овог натписа можемо закључити да се емитент овог новца звао Владимир. Историја познаје неколико словенских владара по овом имену али, узмемо ли у обзир све околности и расположиве изворе, у овом контексту се најизвеснијим чини кнез Јован Владимир, српски владар Дукље из раног XI века и потоњи светитељ. Ово нам отвара могућност да са нове тачке гледишта тумачимо српско средњовековно новчарство, и појаву првог српског новца уопште.

Кључне речи: Св. Јован Владимир, Дукља, Византија, рани средњи век, српски средњовековни новац

Нумизматика је научна дисциплина која проучава и документује стари новац. Кључне одлике ове области истраживања су доследан развој и потреба за честим ажурирањем, пре свега услед нових налаза и њихове разноврсности. У том светлу, 2017. године појавио се на аукцији угледне лондонске куће *Roma Numismatics Ltd.* један изузетан примерак кованог новца.¹ Немамо никаквих очигледних повода да посумњамо у аутентичност овог примерка. О овом открићу први пут је унутар научне заједнице званично излагано, у виду приказа, на XLIV Скупштини и годишњем скупу Српског археолошког друштва 2021. године.²

Ради се о средњовековном новцу од бакра или неке бакарне легуре, откованог на равной плочи – рондели. Пречник примерка је 20.0 mm,

- 1 Roma Numismatics Ltd, Lot No. 1439; Овом приликом изражавамо захвалност аукцијској кући на сагласности да објавимо овај примерак новца и на испољеној вољи за сарадњом.
- 2 Рамадански Рашко, Новац Владимира, XLIV Скупштина и годишњи скуп Српског археолошког друштва, Параћин, 2021, 68–69.

а тежина му износи 2.59 g.³ Оно што би на први поглед могло да се закључи јесте да је реч о новцу израђеном, по свој прилици, према неком византијском узору, али не и о имитацији. Општи квалитет садржаја ове кованице довољно је уверљив. Наиме, на аверсу се налази попрсје владара *en face* окруженог и у одори, који држи шар и жезло. Примећују се сличности овог владарског портрета са портретима на фолисима Константина VII Порфирогенита (913–959) и Романа Лакапина (919–944).⁴ Примера ради, фолис Романа I, искован у Константинопољу (Цариграду), у стручној литератури описује се на следећи начин: *Појрсје Романа I сѳреда; носи круну са крстоиом и хламигу; д. руком држи лабарум, л. глоб са крстоиом*.⁵ На реверсу се налази мотив уписаног једнакокраког или грчког крста⁶ око којег је кружни натпис. Без много напора, на овом месту можемо прочитати име BLADIMIRVS, као латински облик словенског личног имена Владимир. Овакав изглед наличја може нас подсетити пре свега на поједина франачка издања. Формат и тежина овог примерка новца упућују на могућу вредност од око ½ византијског фолиса, према тежинским стандардима из тог времена.⁷ Од краја V века па до реформе цара Алексија I Комнина (1081–1118) фолис је основни бакарни новац византијског света и заснивао се на нумији (гр/лат. *νομιμος*).⁸ Ради се о веома распрострањеној монети,

Новац, Владимира (фото: Roma Numismatics Ltd)

3 Ibid, 68.

4 Sear David R, *Byzantine Coins and Their Values*, B. A. Seaby, London, 1994. [1987], 338–339: врсте 1760. и 1761; Радић Весна, Иванишевић Вујадин, *Византијски новац из Народној музеја у Београду*, Народни музеј, Београд, 2006, 160–161 (Табла 38): кат. бр. 633–641.

5 Према: Радић, Иванишевић 2006, 160: кат. бр. 633.

6 Не искључујемо могућност да се заправо ради о Андријином крсту, узимајући у обзир правилну оријентацију натписа.

7 Тежина фолиса у X веку износила је око 5.50 g +/-5%.

8 Sear 1994, 24–26.

како унутар тако и ван граница РOMEЈСКОГ царста. Када је реч о територији савремене Србије, документовано је више остава и појединачних налаза фолиса из IX–XI века.⁹ С друге стране, осврнемо ли се на поједине сличности са франачким новцем, напоменули бисмо да су на источним обалама Јадранског мора документовани и налази франачког новца,¹⁰ што допушта могућност црпљења вишеструких узора, сходно саставу тржишта.

Најранији познати владар по имену Владимир био је бугарски кнез Владимир Расата (889–893). Ако овај новац најпре доведемо у везу са њиме, испоставило би се да овај уникатни новац претходи византијским узорима, што не изгледа уверљиво. Осим тога, Владимир Расата је владао кратко и уз примену изразито антихришћанске политике, која није у складу са очигледним хришћанским мотивима на овом новцу. Коначно, званична употреба латинског језика није својствена првој бугарској држави, у којој се, према епиграфским споменицима, користио претежно грчки и старобугарски,¹¹ а потом глаголица и ћирилица. Следећи значајни словенски владар са овим именом јесте велики кијевски кнез Владимир I Свјатославич (980–1015), познат и као Владимир Велики или Владимир Крститељ. Овај руски владар ковао је прави новац у биметалном систему.¹² Међутим, натписи на овим ретким златним и сребрним издањима су већ на ћирилицу а примена латинског у раном руском новчарству нема очигледног повода, узмемо ли у обзир географске али и геополитичке околности. Ако пак претпоставимо да новац Владимира припада латинском језичком простору, то би заправо много више осликавало простор источног Јадрана. Вредни споменици и налази као што су циборијум из Улциња,¹³ архитрав из Раповине код Ливна¹⁴ и олтарска преграда из Мартинаћа¹⁵ сведоче о континуитету

9 Иванишевић Вујадин, Византијски новац са Београдске тврђаве, *Нумизматичар* 10 (1987), 93–94, 101–103; Иванишевић Вујадин, Радић Весна, Четири остава византијског новца из збирке Народног музеја у Београду, *Нумизматичар* 20 (1997), 132–135, 139–142; Рашковић Душан, Примери налаза новца у Поморављу од IX до XIII века, *Ниш и Византија XVIII* (2019), 266–268, 276: Т. 1–2, 277: Т. 3–4.

10 Buovac Marin, Staropoganski običaj prilaganja franačkog novca/obola u inhumirane grobove na području istočnojadranske obale, *Zbornik radova 7. međunarodnoga numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj, Opatija, 2013*, 25–31.

11 Рашев Рашо, *Българската езическа култура VII–IX век*, Историческа поредица „Наследство“, ИК „Класика и Стил“ ООД, Софија, 2008, 231–241.

12 Зварич Владимир Васильевич, *Нумизматический словарь*, Издательство при львовском государственном университете, Издательское объединение (Вища школа), Львов, 1980, 76: *золотник*, 159–160: *сребреник*.

13 Tanasijević Popović Nataša (ur), *Umjetnost na tlu Jugoslavije – Rani srednji vijek*, Prosveta, Spektar, Prva književna komuna, Beograd-Zagreb-Mostar, 1986, 136: 106.

14 *Idem*, 147: 126.

употребе латинског језика и писма на српском етничком и политичком простору у раном средњем веку. Последњи владар по имену Владимир, о којем извори сведоче, јесте заправо српски владар Јован Владимир (1000–1016). Овај српски кнез или архонт (у појединим изворима краљ), на престо је ступио као сасвим млад, наследивши оца Петрислава, а задржао се на власти дуже од деценије.¹⁶ Управљао је Дукљом, старом кнежевинам која је заузимала простор око Скадарског језера, долине реке Зете и морског залеђа од Бојане до Боке Которске,¹⁷ са седиштем највероватније код Свача.¹⁸ Његова значајна задужбина, између осталих, је и тробродна базилика посвећена Св. Тројици или Св. Богородици у Елбасану.¹⁹ Супружница му је била Косара, позната и по црквеном имену Теодора, кћер бугарског цара Самуила (997–1014).²⁰ Дукља је место вишеструких сусретања различитих традиција и образаца, па и у смислу војно-политичког и економског устројства. Наиме, у Дукљи је, како се чини, био присутан мешовити поредак племенског друштва и феудалних односа.²¹ Коначно, сматра се да је управо током владавине Јована Владимира кнежевина Дукља довољно узнатрковала и постала централна српска област.²² Штавише, у ово време Дукља је зацело управљала и другим српским кнежевинама, попут Травуније, као и деловима саме географске Србије.²³

У контексту разматрања овог новца, прихватање различитих византијских узора било би у складу са провизантијском политиком и настојањима Дукље у време Јована Владимира. Сетимо се да је канонизован и да га извори описују као веома побожног и богоугодног владара, што би свакако допуштало па и подразумевало хришћанске обрасце на новцу. Не заборавимо ни хипотетичке узоре из Западне Европе за

15 Кораћ Војислав, *Маршенићи – остаци раносредњовековног прага*, Српска академија наука и уметности, Црногорска академија наука и уметности, Филозофски факултет у Београду, Београд, 2001, 124: 108.

16 Живковић Тибор, *Пориреши српских владара (IX–XII)*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2006, 67–68.

17 Марковић Саво Д, Карактер државе и својински односи у Дукљи у доба кнеза Јована Владимира, Међународни научни скуп „Свети Јован Владимир кроз вјекове – историја и предање (1016–2016)“ Књ. 6–2, Бар, 2016, 323–324.

18 Загарчанин Младен, О неким новима археолошким налазима из времена Светог Јована Владимира са посебним освртом на истраживања маастира Пречиста Крајинска, Међународни научни скуп „Свети Јован Владимир кроз вјекове – историја и предање (1016–2016)“ Књ. 6–2, Бар, 2016, 44–45.

19 *Idem*, 45–48, 53.

20 Живковић 2006, 69.

21 Марковић 2016, 328.

22 *Idem*, 324.

23 Живковић 2006, 70–71.

поједине мотиве на овом новцу. Затим, како је напад цара Самуила на Владимирову Дукљу уследио тек око 1010. године,²⁴ израда његовог новца условно би се могла сместити у период до поменутих бугарских освајања. Штавише, колико је познато, ни сам Самуило није ковао властити новац. Коначно, о месту ковнице немамо за сада никакве показатеље иако можемо претпоставити да се налазила при владарском седишту. Међутим, не можемо искључити ни могућност да је новац искован то јест поручен из неког другог (византијског) центра или да је поверен страном мајстору. Овом приступу би могла да иде у прилог и изражена неписменост становништва у Дукљи.²⁵ Још је Ј. Рајхел 1848. године сматрао да је краљ (sic) Јован Владимир ковао новац,²⁶ иако је у свом раду погрешно навео златник поменутог кијевског кнеза Владимира. Слично њему, С. Љубић је у свом познатом делу исти златан новац приписао бугарском кнезу Владимиру Расати.²⁷ Међутим, иако нетачни, поменути изворници значајни су утолико што у духу епохе трагају за почетком новчарства међу јужним Словенима и то пре успона најпознатијих српских или бугарских националних династија *i.e.* Немањића односно Асена, за које се до сада везивао наш најранији новац.²⁸ Исход примене система елиминације и наглашене кључне чињенице квалификују управо Св. Јована Владимира за емитента ове изузетне монете. Узмемо ли у обзир да је до сада почетак српског па и бугарског новчарства био смештен у прве деценије XIII века, можемо спознати прави значај овог новца. Коначно, поткрепи ли се ова интерпретација новим, додатним налазима, то ће уједно представљати и праву прекретницу – први новац неког српског и јужно-словенског владара уопште.

Библиографија

Buovac Marin, Staropoganski običaj prilaganja franačkog novca/obola u inhumirane grobove na području istočnojadranske obale, Zbornik radova 7. međunarodnoga numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj, Opatija, 2013, 25–31.

---

24 *Idem*, 68, 70.

25 Марковић 2016, 329.

26 Reichel Jakob von, *Serbiens alte Münzen*, St. Petersburg, 1848, 2, XIII: 1.

27 Љубић Sima, *Opis jugoslavenskih novaca*, Zagreb, 1875, 1–2, Tab. I: 1.

28 Димитријевић Сергије, *Каталог српској средњовековној новца*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српска академија наука и уметности, Београд, 2001, 1–2; Иванишевић Вујадин, *Новчарство средњовековне Србије*, Стубови културе, Београд, 2001, 237–238: 1.1–1.4, Табла I: 1.1–1.4; Недвидек Далибор, *Српско средњовековно новчарство из периода краљевине*, Музеј Војводине, Нови Сад, 2017, 186–190: врсте 1.1–1.7; Йорданов Иван, *Монети и монетно обрџење в средновековна България 1081–1261*, Държавно издателство „Наука и изкуство“, София, 1984, 89–90; Дочев Константин, *Монети и парично обрџење в Търново XII–XIV. век*, Витал, Велико Търново, 1992, 65–68, 226.

- Димитријевић Сергије, *Кашалој српској средњовековној новца*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српска академија наука и уметности, Београд, 2001.
- Дочев Константин, *Монеџи и њарично обрџение в Търново XII–XIV. век*, Витал, Велико Търново, 1992.
- Живковић Тибор, *Порџреџи српских владара (IX–XII)*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2006.
- Загарчанин Младен, О неким новима археолошким налазима из времена Светог Јована Владимира са посебним освртом на истраживања манастира Пречиста Крајинска, Међународни научни скуп „Свети Јован Владимир кроз вјекове – историја и предање (1016–2016)“ Књ. 6–2, Бар, 2016, 5–60.
- Зварич Владимир Василевич, *Нумизматический словарь*, Издательство при львовском государственном университете, Издательское объединение (Вища школа), Львов, 1980.
- Иванишевић Вујадин, Византијски новац са Београдске тврђаве, *Нумизмаџичар* 10 (1987), 88–110.
- Иванишевић Вујадин, Радић Весна, Четири оставе византијског новца из збирке Народног музеја у Београду, *Нумизмаџичар* 20 (1997), 131–146.
- Иванишевић Вујадин, *Новчарсџиво средњовековне Србије*, Стубови културе, Београд, 2001.
- Їорданов Иван, *Монеџи и монеџно обрџение в средновековна Бълџария 1081–1261*, Държавно издателство „Наука и изкуство“, Софија, 1984.
- Ljubić Sima, *Opis jugoslavenskih novaca*, Zagreb, 1875.
- Кораћ Војислав, *Марџиниџи – осџиаци раносредњовековној џрага*, Српска академија наука и уметности, Црногорска академија наука и умјетности, Филозофски факултет у Београду, Београд, 2001.
- Марковић Саво Д, Карактер државе и својински односи у Дукљи у доба кнеза Јована Владимира, Међународни научни скуп „Свети Јован Владимир кроз вјекове – историја и предање (1016–2016)“ Књ. 6–2, Бар, 2016, 323–333.
- Недвидек Далибор, *Српско средњовековно новчарсџиво из џериода краљевине*, Музеј Војводине, Нови Сад, 2017.
- Радић Весна, Иванишевић Вујадин, *Византијски новац из Народној музеја у Беоџраду*, Народни музеј, Београд, 2006.
- Reichel Jakob von, *Serbiens alte Münzen*, St. Petersburg, 1848.
- Рамадански Рашко, Новац Владимира, XLIV Скупштина и годишњи скуп Српског археолошког друштва, Параћин, 2021, 68–69.
- Рашев Рашо, *Бълџарската езическа кулџура VII–IX век*, Историческа поредица „Наследство“, ИК „Класика и Стил“ ООД, Софија, 2008.
- Рашковић Душан, Примери налаза новца у Поморављу од IX до XIII века, *Ниш и Византија XVIII* (2019), 265–278.
- Sear David R, *Byzantine Coins and Their Values*, B. A. Seaby, London, 1994. [1987].
- Tanasijević Popović Nataša (ur), *Umjetnost na tlu Jugoslavije – Rani srednji vijek*, Prosveta, Spektar, Prva književna komuna, Beograd-Zagreb-Mostar, 1986.

Raško Ramadanski

THE COIN OF VLADIMIR AND THE NEW PERSPECTIVE
ON SERBIAN MEDIEVAL COINAGE

Summary

Recently, an unusual medieval copper coin was documented, with noticeable, mostly Byzantine, stylistic characteristics and a distinctive inscription in Latin. By interpreting this inscription, we can conclude that the issuer of this currency was called Vladimir. History knows of several Slavic rulers by this name, but if we take into account all the circumstances and available sources, in this context the most certain would seem to be Prince Jovan Vladimir, the Serbian ruler of Dioclea in the early 11th century and a later saint. This opens the possibility for us to interpret Serbian medieval coinage, and the appearance of the first Serbian coin in general, from a new perspective.

Key Words: St. Jovan Vladimir, Dioclea, Byzantium, Early Middle Ages, Serbian Medieval Coins